

ba, Vitéz János és Janus Pannonius könyvtárától a reneszánsz 16–17. századi utóéletéig mutatva be a tárgyi hagyatékot. Szörényi László volt az, talán még emlékeznek rá többen is, aki a Magyar Nemzeti Galéria késő reneszánsz kiállítását 2008 márciusában megnyitotta.

Hogy mennyire fontos Mátyásnak, a magyar történelem egyik legnagyobb uralkodójának a korszakát elemezni, az érdeklődést iránta ébren tartani, nem kell hangsúlyoznom. Lehet vitatni a személyiségét, politikáját, bár úgy gondolom, ezeket a vitákat sokszor inkább történész elődeinkkel folytatjuk, nem magával az uralkodóval, híveivel vagy ellenlábasaival, és sokszor – utólag látszik csak – inkább szólnak e viták a tudósok saját történeti helyzetéről, mint a késő középkoréről. Egy azonban biztos, a történelmi alak nagysága. Hadd idézzem föl azt az anekdotát, amelyből a kötet címe is származik, Leonardo festészetről írott traktátusának ismert passzusát. A „harmóniára teremtett” emberi lélekről Mátyás király oktatja ki a költőt, amikor a festészet és a költészet versengésében a festő munkáját nyilvánítja győz-

tesnek, mert alkotásával magasabb rendű érzékszervhez fordul. A tartalomtól eltekintve, maga a tény, hogy a korszak egyik legnagyobb festője a *paragone*, vagyis a művészetek versengésének döntőbírája a magyar királyt tette meg, a legékesebb bizonyítéka annak, hogy Mátyásról mennyire pozitív kép élt a humanisták Itáliájában. Ennek az ottani közvélekedésnek Magyarországon, Budán, Visegrádon volt az aranyfedezete.

Nagyon örülünk annak, hogy a reneszánsz évében Szörényi Lászlónak alkalma nyílt elmondania sok-sok régi kérdéssel a véleményét, az önálló, a korábbiaktól gyakran elütő véleményét, és feltennie újabb kérdéseket. Szerencsések vagyunk, hogy ezeket az írásokat most egybegyűjtve olvashatjuk, és nem kell tizenegy helyről „összevadászni” őket. Egybegyűjtve a sokfélét, új, összefüggő kép körvonalai rajzolódnak ki. Köszönet illeti a Lucidus Kiadót, amiért Szörényi László könyvét alapműveket közlő, illetve újraközlő sorozatának kötetei közé illesztette.

Mikó Árpád

AB UPPSALIA USQUE AD DEBRECINUM.

A NEOLATIN TANULMÁNYOK NEMZETKÖZI TÁRSASÁGA (IANLS)

XIV. NEMZETKÖZI KONGRESSZUSA (UPPSALA, 2009. AUGUSZTUS 2–9.)

MAGYAR ELŐADÓINAK DOLGOZATAI MAGYARUL

(DEBRECEN, 2009. NOVEMBER 26–27.)

Szerkesztette Havas László és Tegye Imre, Debrecen, Societas Neolatina Hungarica, Sectio Debreceniensis, 2010 (Classica – Mediaevalia – Neolatina, 5), 124 l.

Örvendetes dolog, hogy a mostoha publikációs lehetőségek ellenére is egyre több fórumon kaphatnak nyilvánosságot a magyarországi latinság megélénkítő kutatásának eredményei. A kifejezetten a hazai

neolatin stúdiumok külföldi megismertetésére létrehozott, idegen nyelvű Camoenae Hungaricae című éves kiadvány mellett rendszeresen biztosít megjelenési lehetőséget a kapcsolódó tanulmányoknak a

Magyarországi Neolatin Társaság Debreceni Tagozatának kiadványsorozata, a *Classica – Mediaevalia – Neolatina* is. Ötödik kötetében tizenkét konferencia-előadás írott változata szerepel, a szerzők betűrendjében, Ábrahám Ádámtól Tar Ibolyáig. Az alábbi ismertetésben annak alapján csoportosítva tekintem át a tanulmányokat, hogy milyen szálakkal fűződnek a magyar művelődéstörténethez, illetve melyik területének megismeréséhez járulnak hozzá fontos megállapításokkal.

1. Az összeállításban egy olyan dolgozat kapott helyet, amelyiknek nincsenek közvetlen magyar vonatkozásai. Lázár István Dávid Petrarcának a zsarnokságról vallott nézeteit elemzi államelméleti érdekű megállapításai alapján. Egyik invektívájában az ellen a vád ellen védekezik, mely szerint a zsarnokok társaságát élvezné. A cáfolat során fejti ki meggyőződését a kérdésben. Egy levelében az ideális uralkodót jellemzi.

2. Szorosabban kapcsolódnak a magyar művelődéstörténethez a külföldi szerzők magyar vonatkozású munkáit vizsgáló tanulmányok. Kettő is foglalkozik Szent Margit utóéletével.

Deák Viktória Hedvig dolgozatának segítségével bepillantunk a hagiográfia műhelytitkaiba. Garinus de Giaco 1340-re datált *Legenda maior*-ja Margitot misztikus hősnőként mutatja be, a korszak divatjához és a szentséghez kapcsolódó hivatalos követelményekhez alkalmazkodva. Ennek érdekében jelentősen eltér legfőbb forrásától, a Marcellusnak tulajdonított *Legenda vetust*-tól.

Sigismundo Ferrari domonkos rendtörténetének (Bécs, 1637) része a Margit-életrajz. M. Nagy Ilona megállapítása szerint elsődleges forrásként a Ráskay Lea

által 1510-ben másolt magyar nyelvű legendát használta, mivel ezt tartotta a leghitelesebbnek. Az olasz dominikánus nem tudott magyarul, ezért a szöveget Szegedi Ferenc Lénárd bécsi magyar diák, a későbbi egri püspök fordította latinra. Munkája beépült a Ferrari-életrajzba, így a magyar szöveg a 17. század latinságával megfogalmazva élt tovább.

Juan Luís Vives a tudományok hanyatlásának okairól értekezve (Antwerpen–Köln, 1531) a Mátyás-kort is érinti: a Beatrix kíséretével Magyarországra érkező jogászok bonyolult és nehézkes joggyakorlatot vezettek be, de ezt a király eltörölte és visszaállította a régi rendet. H. Kacska Mária sorra veszi azokat az érveket, amelyek alapján valószínűsíthető, hogy Vives információi Oláh Miklóstól származhattak.

3. A magyarországi latinságban keletkezett munkák jó része a történeti irodalmat, a politikai eszmetörténetet érinti.

A 14. századi privilegális okleveleknek egyik magyar sajátosságáról értekezik Rábai Krisztina. Az adományozott érdekeit narratív betétek részletezik. Stílusos eszközeik irodalmi szempontból is figyelmet érdemelnek. Ezek a novellisztikus részek lehetnek a krónikákban olvasható elbeszélések forrásai.

Kovacsóczy Farkas *Dialogus de administratione Transylvaniae* (Kolozsvár, 1584) című munkájában Petneházi Gábor mutatja ki Erasmus és Macchiavelli hatását. Az előbbie főként stílusában és megformálásában, az utóbbié a hatalomgyakorlással kapcsolatos nézeteiben fedezhető fel.

Ábrahám Ádám az Attila-kép alakulását vizsgálja, különös tekintettel négy 17–18. századi szerző munkásságára. A reformátusból katolikus hitre tért Otrokocsi Főris

Ferenc a nagyszombati jezsuita kollégiumba vitte be a protestáns őstörténeti tudásanyagot. Attilát a nyugati szerzők elmarasztalásával szemben kedvezőbb színben igyekszik feltüntetni. A későbbi jezsuita történetírók, Pray György, Katona István és Palma Ferenc Károly munkáiban Attila szerepe már egyre csökken, Szent István kerül előtérbe.

A 17–18. századi jezsuita történeti összefoglalókban Szabados György az évkönyv műfajának továbbélését vizsgálja. Inchofer Menyhért áttekintését a kritikai történetírás elődjeként jellemzi. Pray és Katona ugyancsak az annales-hagyományt követve tagolta az előadottakat. Munkáik azonban túl is mutatnak az évkönyvek sajátosságain. Pray őstörténeti hármaskönyvében a fő részek elé egy-egy tematikus értekezést illesztett, majd az évenként rendezett anyagot módszeres forráskritikával tárgyalta. A magyar királyokról szóló munkájának öt kötetéhez tudományos igényességgel gyűjtötte anyagát. Katonának sikerült először a kezdetektől saját koráig összefoglalni a magyar múltat, 42 kötetben.

Havas László Szent István *Intelmeinek* 18. századi hatását mutatja ki. II. Rákóczi Ferenc *Tractatus de potestate* című államelméleti munkájához nem véletlenül csatolta az *Intelmek* és az *Aranybulla* szövegét. A jó uralkodó és a szabadság összefüggéseinek vizsgálata során filológiai problémákra is fény derül: a Rákóczi által közölt *Intelmek* szövege nem azonos a *Tractatus* modern kritikai kiadásában olvasható redakcióval. Havas amellet érvel, hogy a Rákóczi-féle változat az eredeti munka autentikus olvasata.

4. Három tanulmány foglalkozik magyar szerzőknek olyan munkáival, ame-

lyek a szorosabb értelemben vett irodalomtörténetre tartoznak.

Tar Ibolya Janus Pannonius Racacinus-gyászversének értékeire hívja fel a figyelmet. Míg az elégiát eddig „rutinos ujjgákorlatként” tartották számon, az elemzésből kitűnik, hogy Janus a klasszikus mintákat felhasználva, de eredeti módon újítja meg a thrénosz műfaját. A barátság személyesen átélt élményét az antik etikai-filozófiai irodalom ismeretében fogalmazza meg, ugyanakkor felvillantja a humanizmus korában kialakuló újfajta emberi viszonyokat is.

Bár nem kapcsolódik Tar Ibolya dolgozatához, a Racacinus-elégiáról szólva mégsem hagyhatom említés nélkül legújabbban felfedezett magyar irodalom- és művelődéstörténeti vonatkozását. Ezen folyóirat hasábjain jelent meg nemrég (2011/2) Szentmártoni Szabó Géza tanulmánya, „*Márvánkőben metszett írás kopik, vészhet*”: *Nevezetes verssorok Ecsedi Báthory István nyírbátori tumbáján* címmel. A szerző vette észre, hogy a többször is publikált sírfelirat nyolcsoros epigrammája két Janus-vers négy-négy sorának kompilációja; az első éppen a Racacinus-gyászvers 35–38. sora.

Az Euryalus és Lucretia szerelméről szóló magyar nyelvű széphistória (1577) forrása révén kapcsolódik az európai latin-ságához. A magyar irodalomtörténet mindmáig megoldatlan kérdése, hogy vajon mi lehetett a Pataki Névtelen mintája: vajon Enea Silvio Piccolomini elbeszélésének valamelyik latin kiadása, esetleg egy nemzeti nyelvű átdolgozás? Máté Ágnes fáradságot nem kímélve régóta dolgozik a rejtély megoldásán. Ennek szentelte remélhetőleg hamarosan nyomtatásban is olvasható PhD-értekezését is.

Az ismertetett kötetben közölt tanulmányában a magyar széphistóriát Alessandro Braccesi olasz változatával (1470-es évek vége) összehasonlítva feltárja a latin eredeti, valamint a két nemzeti nyelvű mű közötti eltéréseket és egyezéseket. Végkövetkeztetése szerint az olasz és a magyar munka között több a különbség, mint a hasonlóság. Braccesi sokkal szabadabban kezeli a forrását, olyannyira, hogy a tragikus befejezés helyett boldog véget kerekít a történetnek. A Pataki Névtelen azonban „teljes hűséggel követi a latin eredetiben elmesélt események sorát”, és tanító szándéka még Piccolominiénél is határozottabb: „a tragikus befejezésért a magyar tolmácsolásban teljesen a szerelem külső, fékezhetetlen és ellenállhatatlan erejét terheli a felelősség”.

Szörényi László igen értékes adalékkal járul a magyarországi latin nyelvű irodalom újrafelfedezéséhez. Az 18. századi jezsuita matematikus, természettudós és oktatásszervező, Makó Pál elfeledett költői munkásságát méltatja. Latin elégiái életében három különböző összeállításban is megjelentek. Lírájának legfőbb ihletője a magány és a reménytelenség: ungvári tanárkodása alatt az elmaradott környezetben élhette át a számkivetett Ovidius sorsát. Bár eleinte „még bizonyos fokig álcázni igyekezett kétségbeesését”, később egyre határozottabban fogalmazódik meg a száműzöttség tragikus alaphelyzete. Kritikatörténeti jelentőségű az a költői levele, amelyben a követésre érdemes szerzőket

sorolja fel az antikvitástól saját koráig. „Panaszos elégia és tanító jellegű *ars poetica* szerencsés vegyüléke a levél.” Sorra veszi a követendő mintákat a különböző műnemekben: a drámai irodalomban Corneille-t és Metastasiót ajánlja, az elégikus költészet területén legfőképpen Ovidiust és Tibullust, valamint számos újabb kori követőjüket, köztük olyan, ma már ismertnek aligha tekinthető, Magyarországon tevékenykedő jezsuitákat, mint Petrus Schez és Adányi András. Különösen fontos, hogy az eposz mintáit illetően a „magyar Vergiliusnak” titulált Gyöngyösi Istvánt is említi.

Remélhetőleg ebből a rövid áttekintésből is kitűnik a hazai neolatin kutatások sokszínűsége. A tárgyalt problémák mind időben, mint tematikailag tág határok között helyezkednek el. Több esetben az ókori előképeket is figyelembe véve a középkortól a 18. századig terjed a feldolgozott témák köre. A tanulmányok nagyobb részben a történelem-, kisebb részben az irodalomtudomány különböző területeit érintik. Habár a 12 dolgozatból mindössze három vizsgál kimondottan irodalmi kérdéseket, hiba lenne az összeállításból azt a következtetést levonni, hogy Magyarországon a neolatin stúdiumokkal (is) foglalkozó kutatók háromnegyede történész és egynegyede irodalmár. Így a kötet ha arányaiban nem is, de tematikájában felvillantja a diszciplína jelenlegi helyzetét, változatosságát.

Bartók István